

Підприємництво, торгівля та біржова діяльність

УДК 004.738.5:339.1:615.1

Зоїдзе Діана Романівна

*кандидат економічних наук, доцент,
доцент ЗВО кафедри організації, економіки
та управління фармацією ІПКСФ
Національний фармацевтичний університет*

Zoidze Diana

*PhD in Economics, Associate Professor,
Associate Professor of the Department of Organization,
Economics and Pharmacy Management
Institute for Advanced Training of Pharmacy Specialists
National University of Pharmacy
ORCID: 0000-0002-1180-937X*

**АНАЛІЗ СУЧАСНИХ ТЕНДЕНЦІЙ НА РИНКУ ЕЛЕКТРОННОЇ
КОМЕРЦІЇ ЛІКАРСЬКИМИ ЗАСОБАМИ
ANALYSIS OF MODERN TRENDS IN THE E-COMMERCE MARKET
OF MEDICINES**

***Анотація.** Вступ. З метою підвищення ефективності, продуктивності та гнучкості надання аптечних послуг фармацевтичний сектор дедалі частіше використовує у своїй діяльності цифрові технології. У цьому контексті особливо актуальним стає дослідження сучасних тенденцій ринку електронної комерції лікарськими засобами в Україні та у світі.*

***Мета.** Дослідження спрямоване на аналіз світового ринку електронної комерції фармацевтичними препаратами, визначення особливостей цього ринку в Україні, а також обґрунтування переваг і*

недоліків онлайн-аптеки у форматі B2C.

Матеріали і методи. У роботі використані аналітичний та порівняльний методи для оцінки сучасних тенденцій у сфері електронної комерції лікарськими засобами на світовому та вітчизняному ринках, а також методи системного аналізу для вивчення переваг та недоліків інтернет-аптеки, проблем, які виникають в її діяльності. Основними джерелами даних є наукові праці, статистичні звіти та огляди фармацевтичної діяльності в мережі інтернет.

Результати. Розглянуто динаміку змін на ринку електронної комерції фармацевтичними препаратами в Україні та у світі. Проаналізовано групи споживачів за віком, що купували фармацевтичну продукцію онлайн на світовому фармацевтичному ринку. Узагальнено типи бізнес-моделей електронної комерції лікарськими засобами та форми їх реалізації, серед яких: маркетплейси і онлайн-аптеки. Розкрито переваги та недоліки онлайн-аптеки. Визначено ризики, що створюють онлайн-аптеки. Систематизовано міжнародні заходи щодо боротьби з нелегальними онлайн-аптеками. З'ясовано законодавчі вимоги до електронної торгівлі лікарськими засобами в Україні. Встановлено проблеми, що виникають під час реалізації електронної комерції лікарськими засобами. Запропоновано рішення щодо їх подолання.

Перспективи. Метою подальших досліджень у цьому напрямку має стати удосконалення регулятивних норм щодо продажу рецептурних ліків на вітчизняному ринку і міжнародна гармонізація правил електронної комерції фармацевтичними препаратами на світовому ринку.

Ключові слова: електронна комерція, лікарські засоби, маркетплейси, онлайн-аптека.

Summary. *Introduction.* To increase the efficiency, productivity and flexibility of providing pharmacy services, the pharmaceutical sector is

increasingly using digital technologies in its activities. In this context, the study of modern trends in the e-commerce market for medicines in Ukraine and the world becomes especially relevant. Purpose. The study is aimed at analyzing the global e-commerce market for pharmaceuticals, identifying the features of this market in Ukraine, and justifying the advantages and disadvantages of an online pharmacy in the B2C format.

Materials and methods. The study employs analytical and comparative methods to assess current trends in the field of e-commerce of medicines on the global and domestic markets, as well as systems analysis methods to study the advantages and disadvantages of an online pharmacy, problems that arise in its activities. The primary data sources include scientific studies, statistical reports and reviews of pharmaceutical activities on the Internet.

Results. The dynamics of changes in the e-commerce market for pharmaceuticals in Ukraine and around the world are considered. The age groups of consumers who purchased pharmaceutical products online on the global pharmaceutical market are analyzed. The types of business models for e-commerce for medicines and forms of their implementation are summarized, including: marketplaces and online pharmacies. The advantages and disadvantages of online pharmacies are revealed. The risks posed by online pharmacies are identified. International measures to combat illegal online pharmacies are systematized. The legislative requirements for e-commerce for medicines in Ukraine are clarified. Problems that arise during the implementation of e-commerce of medicines are identified. Solutions are proposed to overcome them.

Discussion. The aim of further research in this direction should be to improve regulatory norms for the sale of prescription drugs on the domestic market and international harmonization of the rules for e-commerce of pharmaceuticals on the global market.

Key words: e-commerce, medicines, marketplaces, online pharmacy.

Постановка проблеми. З метою підвищення ефективності, продуктивності та гнучкості надання аптечних послуг фармацевтичний сектор дедалі частіше використовує у своїй діяльності цифрові технології. На сьогодні світовий ринок цифрових аптек значно розширився і, за прогнозами сайту [statista.com](https://www.statista.com), очікується, що до 2028 року він сягне позначки у 81,37 млрд дол. США. У цьому контексті особливо актуальним стає дослідження основних тенденцій ринку електронної комерції лікарськими засобами як у світі, так і в Україні. А також визначення переваг, недоліків та перспектив розвитку онлайн-аптек у форматі B2C.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Питанню вивчення електронної комерції взагалі і засобам онлайн-продажу ліків зокрема присвячена в останнє десятиріччя велика кількість наукових публікацій як вітчизняних, так і зарубіжних дослідників. Слід відзначити деяких з них, чиї науково-практичні розробки були використані під час роботи над цією статтею: К. Дмитрик [3], І. Кириченко [8], К. Іванов [14], К. Макдональд [15], В. Джайн [16], Д. Алешко [24], І. Демченко [25], Р. Олівейра [26], Б. Марконі [26], А. Альмеман [30].

Водночас, незважаючи на значну кількість публікацій з цієї проблематики, недостатньо уваги приділяється економічному обґрунтуванню переваг та недоліків онлайн-аптек та викликів, що їм загрожують.

Формулювання цілей статті. Дослідження спрямоване на аналіз світового ринку електронної комерції лікарськими засобами, визначення особливостей цього ринку в Україні, а також обґрунтування переваг і недоліків онлайн-аптеки у форматі B2C.

Виклад основного матеріалу. Головною перевагою електронної комерції для аптек є її економічна ефективність за рахунок зменшення накладних витрат. Серед переваг онлайн-торгівлі ліками для споживачів можна назвати економію часу та грошей, конфіденційність, простоту в

отриманні додаткової інформації.

За даними сайту www.statista.com, станом на кінець 2023 року світовий сектор онлайн-аптек (далі – інтернет-аптеки, e-pharmacy) оцінювався в 32 млрд дол. США., у США ця цифра сягнула приблизно 5,7 млрд, що зміцнило позицію одного з найбільших ринків онлайн-аптек [1]. Проте у світовій електронній комерції фармацевтичними препаратами наразі домінує Китай, приносячи майже 8,5 млрд дол. доходу. Тим часом між 2023 і 2028 роками глобальний дохід у сегменті «Онлайн-аптеки» на цифровому ринку охорони здоров'я, за тими ж джерелами, зросте на 36 млрд дол. США або на 79,4 % і становитиме 81,37 млрд дол. США.

За даними аналітичної компанії IQVIA Institute for Human Data Science, у ЄС частка продажу товарів для здоров'я (consumer health) через онлайн-канали варіює від країни до країни, але на одному з ринків – а саме в Німеччині – онлайн-покупки розповсюджені більше і досягли у 2022 році 20 % у загальній структурі продажу товарів для здоров'я в грошовому вираженні [2; 3].

Серед різних поколінь споживачів, які купували фармацевтичну продукцію онлайн у 2023 році, лідирують особи (32 %), які народилися у період з 1981 по 1999 роки (так звані «міленіали») (Рис. 1).

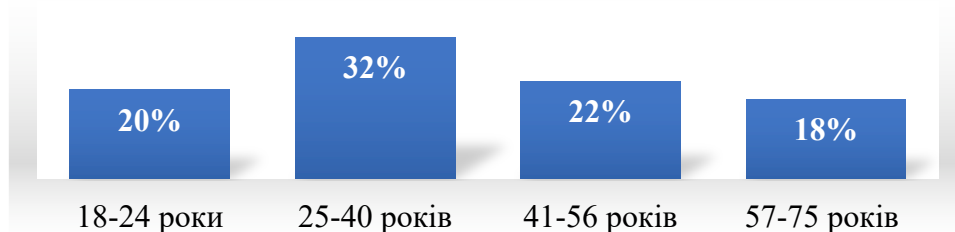

Рис. 1. Групи споживачів за віком, що купували фармацевтичну продукцію онлайн у 2023 році на світовому* ринку

Джерело: [4-5]

*В опитуванні брали участь споживачі в таких країнах: США, Великобританія, Австралія, Німеччина, Австрія, Нідерланди, Бельгія, Франція, Швеція, Норвегія, Фінляндія, Нова Зеландія, Італія, Польща, Португалія, Іспанія, Чехія, Греція.

Ця тенденція спостерігалася в кількох країнах: «мілленіали» лідирували в онлайн-покупках фармацевтичних препаратів у Сполучених Штатах (47%), Бельгії (32%), Франції (38%), Нідерландах (33%), Великій Британії (52%) та Німеччині (53%).

Загалом дані досліджень свідчать про те, що молоді покоління частіше звертаються до онлайн-каналів для придбання фармацевтичних препаратів. Це пояснюється наявністю бар'єрів у доступі до технологій через економічні причини та низький рівень цифрової освіченості у певних вікових груп споживачів фармацевтичної продукції.

В Україні роздрібний продаж лікарських засобів (далі – ЛЗ) через інтернет дозволений з 14 жовтня 2020 року [6]. Зміни до Закону України «Про лікарські засоби» [7], які, фактично, дозволили дистанційну торгівлю лікарськими засобами в Україні, були внесені у вересні 2020 року (Закон України від 17 вересня 2020 р. № 904-IX «Про внесення змін до ст. 19 Закону України «Про лікарські засоби» щодо здійснення електронної роздрібною торгівлі лікарськими засобами»). Їх правові засади деталізовані [8] у :

- постанові КМУ від 22.09.2021 р. № 1002, яка дозволяє доставки безрецептурних ЛЗ;
- наказі МОЗ від 13.12.2021 р. № 2776 «Про деякі питання здійснення електронної роздрібною торгівлі лікарськими засобами», котрий набув чинності 11.02. 2022 р.

Відносини з електронного роздрібного продажу ЛЗ врегульовуються Ліцензійними умовами провадження діяльності у сфері обігу лікарських засобів (Постанова КМУ від 30.11. 2016 р. № 929 (далі – Ліцензійні умови) [9].

У довоєнному 2021 році, згідно з дослідженнями [10], частка e-commerce на фармацевтичному ринку України досягла 7 %, а з початком повномасштабного вторгнення на кінець весни 2022 року кількість користувачів онлайн-каналами становила 50 % від довоєнного рівня [11].

За даними МОЗ, станом на початок 2023 року в Україні діяльність у сфері електронної роздрібної торгівлі ЛЗ провадили понад 600 аптечних закладів [8].

На початку 2024 року майже 30 % покупок в аптеках здійснювались через маркетплейси [12]. За даними Proxima Research, за 10 місяців 2024 року сегмент електронної комерції продемонстрував динамічний розвиток: його частка зросла до 19% порівняно з 11% за аналогічний період 2023 року [13]. Мається на увазі викуп товару споживачем в аптеці після резервування через засоби електронного зв'язку. Лідером продажів в e-commerce на вітчизняному ринку у 2024 році став «Фармак». У топ-5 також увійшли Асіно, Дарниця, Київський вітамінний завод і КРКА [13].

Щодо типів бізнес-моделей електронної комерції фармацевтичними препаратами, то, відповідно до класифікації К. Іванова [14], на вітчизняному фармацевтичному ринку набули поширення два типи – посередницький та торговельний. Формою реалізації першого є маркетплейси, а другого – онлайн-аптеки.

Зокрема, маркетплейси, серед яких apteki.ua, tabletki.ua, doc.ua, compendium, mypharmacy.com.ua, zdorovi.ua, medbrowse.com.ua, likie.ua та інші, не продають ліки, а лише бронюють – споживач приходить до обраної аптеки, там оплачує та отримує товар. Але основна їхня цінність – це пошук найближчої аптеки з потрібними ліками за прийнятною ціною.

Втім, останнім часом дедалі більше беруть під сумнів доцільність застосування на вітчизняному аптечному ринку бізнес-моделі електронної комерції першого типу. Мова йде про проєкт постанови Кабміну [12]. Однак ухвалення такого рішення, на думку очільника Всеукраїнської Ради захисту прав та безпеки пацієнтів В. Сердюка, фактично унеможливить використання аптеками послуг прайс-агрегаторів. Натомість, відповідно до проєкту, аптеки зможуть приймати бронювання лише через власні сайти. Це може вплинути на ціни в аптеках: через відсутність конкуренції вони

можуть зрости. З економічної точки зору, така ситуація буде свідчити про монополізацію аптечного ринку, наслідки якої можуть позначитися, в першу чергу, на купівельній спроможності пацієнтів.

Другий тип бізнес-моделі електронної комерції ліками реалізується у формі онлайн-аптек. Це аптека, яка продає ліки в мережі інтернет та забезпечує їх доставку до споживачів. За підсумками аналізу дослідницьких звітів було встановлено такі її переваги (табл. 1) у форматі B2C (бізнес-до-споживача):

- є дуже простим і водночас дуже швидким способом отримання ліків. До того ж вартість доставки ліків через інтернет іноді виявляється набагато більш дешевою, ніж проїзд до традиційної аптеки;
- дозволяє економити час: не треба йти в аптеку і чекати у черзі;
- заощаджує гроші: дослідження показують, що купівля ліків онлайн допомагає заощадити споживачам третину грошей;
- забезпечує покупцям приватність і конфіденційність, особливо це стосується «незручних» питань, які можуть збентежити споживача ліків;
- пропонує набагато ширший асортимент, ніж традиційна аптека;
- надає корисну інформацію щодо ліків та хвороб за допомогою посилань на відповідні медичні ресурси, університети та державні установи.

До недоліків e-pharmasy можна віднести такі (табл. 1):

- не дозволяє оцінити лікарський засіб зовні, а саме якість його маркування та пакування;
- «ускладнює» діалог з фармацевтом через відсутність можливості спілкування віч-на-віч;
- унеможлиблює негайну доступність ліків у разі невідкладної їх потреби;
- може застосовувати нечесну цінову політику: на сайті публікують низькі ціни, щоб залучити клієнтів, а потім підвищують їх;

– може створювати певні труднощі та загрози у випадку продажу рецептурних ліків через можливість їх купівлі без рецепту, або навпаки – їх недоступність навіть за наявності останнього у паперовій формі. Зокрема, Ліцензійними умовами (п. 1843) забороняється електронна роздрібна торгівля та доставка кінцевому споживачу рецептурних ліків (крім їх відпуску за е-рецептом у порядку, встановленому МОЗ);

– може порушувати конфіденційність особистої та фінансової інформації покупця.

Таблиця 1

Характеристика онлайн-аптеки у форматі B2C

Характеристика	Переваги	Недоліки
Витрати часу	Дозволяє економити час	Підвищує кінцеву ціну за рахунок вартості доставки
Приватність і конфіденційність	Полегшує з'ясування «незручних», особистісних питань	Може порушувати конфіденційність особистої та фінансової інформації покупця
Доступність	Дає змогу оформити замовлення у будь-який час доби	Унеможлиблює негайну доступність ліків
Асортимент	Пропонує широкий асортимент ЛЗ	Обмежує продажі рецептурних ліків
Якість	–	Не дозволяє оцінити пакування і маркування, може здійснювати продаж підроблених або неякісних ліків
Ціна	Дозволяє заощадити третину грошей завдяки можливості порівняння цін	Допускає застосування нечесної цінової політики
Інформативність	Сайти аптек можуть містити корисні посилання	Унеможлиблює фізичну взаємодію з фармацевтом

Джерело: складено автором на основі [15-18]

При цьому найсуттєвішим серед ризиків, що створюють інтернет-аптеки можна назвати потенційну небезпеку для здоров'я споживачів через продаж підроблених або неякісних ліків. Наявність такої загрози пов'язують здебільшого з можливістю існування в інтернет-просторі нелегально або незаконно діючих аптек. У табл. 2 систематизовано міжнародні заходи щодо боротьби з таким нелегальним обігом фармацевтичних препаратів.

Таблиця 2

Міжнародні заходи щодо боротьби з нелегальними онлайн-аптеками

Назва	Рік	Статус	Країни-учасниці	Мета
Операція «Пангея»	2008	В рамках Програми незаконних товарів і глобальної охорони здоров'я (IGGH) Інтерполу	Країни-члени Інтерполу	Підвищення обізнаності громадськості про ризики, пов'язані з купівлею ліків на нерегульованих веб-сайтах
Альянс безпечних онлайн-аптек (Alliance for Safe Online Pharmacies – ASOP Global)	2009	Некомерційна організація	США, Канаді, Європа, Латинська Америка та Азія	Забезпечення безпечного доступу до ліків і боротьба з нелегальними онлайн-продавцями ліків
Конвенція MEDICRIME	2010	Міжнародний договір	Держави-члени і не члени Ради Європи	Боротьба з фальсифікацією медичної продукції та подібними злочинами, пов'язаними з загрозою громадському здоров'ю
Операція «Пангея XIV»	2021	В рамках Програми незаконних товарів і глобальної охорони здоров'я (IGGH) Інтерполу	Країни-члени Інтерполу	Конфіскація заборонених медичних виробів та видалення нелегальних веб-сайтів

Джерело: складено автором на основі [19-22]

До того ж з 1 липня 2015 року Європейський Союз запровадив мандат, який вимагає від держав-членів дотримуватись правових положень щодо спільного логотипу для інтернет-аптек, а Європейським агентством з лікарських засобів зазначається необхідність обов'язкової реєстрації роздрібних інтернет-продавців медикаментів національними регуляторними органами [23].

З метою захисту вітчизняного споживача в Україні запроваджено механізм регулювання і визначення легальності інтернет-аптек [24-25]

подібний до ЄС, основні параметри якого систематизовано у табл. 3.

Таблиця 3

Вимоги до електронної торгівлі ЛЗ в Україні

Загальні вимоги	Вимоги до веб-сайту	Логотип для ідентифікації
Для здійснення е-торгівлі ліками суб'єкт господарювання повинен мати: • облаштовані приміщення та/або зони в матеріальній кімнаті для зберігання оформлених замовлень; • власний веб-сайт, інформація про який внесена до Переліку*; • власну службу доставки, обладнання та устаткування, що забезпечують дотримання визначених виробником умов зберігання ЛЗ під час їх доставки, та/або договір з оператором поштового зв'язку, який має відповідне обладнання та устаткування та внесений до Єдиного державного реєстру операторів поштового зв'язку; • електронну систему розрахунків та/або мобільні POS-термінали для здійснення е-платежів, у тому числі банківських карток безпосередньо за місцем надання послуги	1. Повне найменування 2. Інформація про наявність ліцензії 3. Режим роботи 4. Номери телефонів, адреси е-пошти для здійснення замовлення 5. Інформація про ліки, доступні для замовлення, продажу, доставки із зазначенням їх актуальної ціни та повної назви 6. Дані про виробника, умови зберігання, інструкції для медичного застосування ЛЗ згідно з даними Державного реєстру лікарських засобів 7. Перелік ліків, заборонених до доставки 8. Умови продажу ЛЗ, оплати, їх вартість, терміни, умови та вартість доставки, порядок оформлення та терміни дії договору роздрібної купівлі-продажу ліків, акції та знижки на них 9. Умови повернення ЛЗ неналежної якості 10. Наявність опції для надання консультації під час замовлення 11. Посилання на інші веб-сайти винятково з метою розміщення актуальної інформації про наявність та ціну ЛЗ	– Зображення та порядок використання логотипу затверджені наказом МОЗ № 2776 – Суб'єкт господарювання, внесений до Переліку*, має право використовувати логотип винятково на власному веб-сайті, інформацію про який внесено до Переліку*. – Держлікслужба в день внесення суб'єкта господарювання до Переліку* надає йому доступ до посилання на сторінку веб-сайту Держлікслужби, де розміщений електронний файл зображення логотипа у форматі «*.cdr». – Суб'єкт господарювання забезпечує розміщення логотипа з гіперпосиланням на сторінку Переліку* в лівому верхньому куті кожної сторінки власного веб-сайту. Логотип при натисканні переводить споживача на сторінку Переліку* у сервісі «E-Trade Check», на якій розміщені відомості ліцензіата. – Забороняється використання логотипа суб'єкта господарювання: • якого виключено з Переліку*– з дня виключення; • який не має права на здійснення електронної роздрібної торгівлі ЛЗ.

Джерело: складено автором на основі [7; 8-9; 24-25]

*Перелік суб'єктів господарювання, що мають право на здійснення електронної роздрібно торгівлі лікарськими засобами, розміщено у сервісі <https://pharmacy.dls.gov.ua/> «E-Trade Check».

В діяльності онлайн-аптек може виникнути кілька серйозних проблем, які здатні знизити їх ефективність і погіршити безпеку (табл. 4). Найбільш загрозливими серед них є ті, що негативно впливають на якість ЛЗ і викликають недовіру з боку споживачів.

Таблиця 4

Проблеми та виклики електронної комерції ЛЗ і рішення щодо їх подолання

Проблеми	Рішення
Невідповідність нормативним вимогам	Неухильне дотримання правил для забезпечення безпеки пацієнтів і уникнення юридичних санкцій
Порушення безпеки даних	Запровадження найсучасніших заходів кібербезпеки
Цілісність ланцюга постачання	Застосування блокчейну для управління ланцюгом поставок
Недовіра з боку споживачів	Забезпечення прозорого та чуйного обслуговування клієнтів
Технологічні бар'єри	Створення інтуїтивно зрозумілих веб-сайтів
Опір змінам	Доведення до споживача висновків про ефективність цифрових рішень
Неналежне керування партією та терміном придатності	Застосування технології управління партіями та термінами придатності
Відсутність технології розділення сховищ	Управління запасами з контрольованою температурою
Залежність від людських ресурсів	Збір значущих споживчих даних
Неточні оцінки запасів	Автоматизація процесів
Збільшення операційних витрат	Співпраця з постачальниками та надійними партнерами щодо варіантів доставки «останньої милі»
Відсутність глобальної свободи в комерціалізації медичних продуктів	Міжнародна гармонізація нормативних вимог

Джерело: складено автором на основі [26-29]

Проблема відсутності глобальної свободи в комерціалізації медичних продуктів пояснюється тим, що правове регулювання e-pharmacy в різних країнах суттєво відрізняється. На думку А. Аллемана, відсутність узгодженого міжнародного підходу в цій сфері створює значні проблеми насамперед для споживачів: вони не мають доступу до повної глобальної бази всіх сертифікованих аптек [30]. Крім того, різноманітні схеми

сертифікації, які недостатньо чітко сформульовані або взаємопов'язані між собою призводять до того, що споживачі не розуміють їх значення або взагалі не знають про їх існування [31]. При цьому узгодження різних нормативних ландшафтів виявляється складним без міжнародної гармонізації правил.

Висновки і перспективи подальших досліджень. Таким чином, проведений аналіз електронної комерції у фармацевтичному ритейлі дозволяє стверджувати, що в найближчі роки на нас очікує зростання цього сегменту аптечного ринку як у світі, так і в Україні. Втім, e-pharmasu разом зі значними перевагами для споживачів мають на сьогодні й певні проблеми та виклики. Перспективою подальших досліджень в цій сфері на вітчизняному аптечному ринку має стати удосконалення регулятивних норм щодо продажу рецептурних ліків, а на світовому – міжнародна гармонізація правил електронної комерції фармацевтичними препаратами.

Література

1. Yulteva L. Pharma e-commerce – statistics & facts. *Statista*. Jan 15, 2025. URL: <https://www.statista.com/topics/6503/pharma-e-commerce/#topicOverview> (дата звернення: 01.04.2025).
2. Heil T. Three reasons why Germany is in love with e-Pharmacy. *IQVIA*. Jul 25, 2023. URL: <https://www.iqvia.com/blogs/2023/07/three-reasons-why-germany-is-in-love-with-e-pharmacy> (дата звернення: 01.04.2025).
3. Дмитрик К. E-commerce у фармацевтичному ритейлі: світові тренди. *Щотижневик «Аптека»*. № 07 (1428). URL: <https://www.apteka.ua/article/687097> (дата звернення: 06.04.2025).
4. Share of consumers purchasing pharmaceutical products online in 2nd quarter 2023, by select countries. *Statista*. Mar 24, 2025. URL: <https://www.statista.com/statistics/1308246/share-shoppers-purchasing-pharmaceuticals-online-country/> (дата звернення: 01.04.2025).

5. Share of consumers purchasing pharmaceutical products online worldwide in 2nd quarter 2023, by generational cohort. *Statista*. Mar 24, 2025. URL: <https://www.statista.com/statistics/1308279/consumers-purchasing-pharmaceuticals-online-generation/> (дата звернення: 01.04.2025).

6. В Україні офіційно запрацювали онлайн-аптеки та доставка ліків. 14.10.2020. URL: https://glavcom.ua/economics/finances/v-ukrajini-ofitsijno-zapratsjuvali-onlajn-apteki-ta-dostavka-likiv-711223.html#google_vignette (дата звернення: 08.04.2025).

7. Про лікарські засоби: Закон України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/123/96-%D0%B2%D1%80#Text> (дата звернення: 10.04.2025).

8. Кириченко І. Е-торгівля ліками: обмеження послаблені, але принцип «недозволене заборонено» залишається. *The Farma Media*. 16.05.2024. URL: <https://thepharma.media/uk/business/31332-e-torgovlya-lekarstvami-ogranicheniya-oslableny-no-princip-nerazresennoe-zapreshheno-ostaetsya-25012023> (дата звернення: 10.04.2025).

9. Про затвердження Ліцензійних умов провадження господарської діяльності з виробництва лікарських засобів, оптової та роздрібної торгівлі лікарськими засобами, імпорту лікарських засобів (крім активних фармацевтичних інгредієнтів): Постанова Кабінету Міністрів України від 30.11.2016 № 929. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/929-2016-%D0%BF#Text> (дата звернення: 10.04.2025).

10. E-commerce share in the pharmaceutical market in Ukraine from 2021 to 2026. *Statista*. Oct 28, 2024. URL: <https://www.statista.com/statistics/1305960/e-commerce-share-in-pharmaceutical-market-ukraine/> (дата звернення: 06.04.2025).

11. Симоненко К. Вплив війни на інтернет-торгівлю: як змінювалися онлайн-продажі ритейлерів протягом I півріччя 2022 року. 31.08.2022. URL: <https://rau.ua/novyni/vpliv-vijni-na-internet/> (дата звернення: 12.04.2025).

12. В Україні планують заборонити онлайн-бронювання ліків в аптеках. 16.05.2024. URL: <https://sundries.ua/v-ukraini-planuiut-zaboronyty-onlajn-broniuvannia-likiv-v-aptekakh/> (дата звернення: 12.04.2025).

13. Фармацевтичний ринок України: аптечні продажі та прогнози. *Proxima Research*. 21.01.2025. URL: <https://proximaresearch.com/ua/en/news/ukrainian-pharmaceutical-market-pharmacy-sales-and-forecasts/> (дата звернення: 12.04.2025).

14. Іванов К. Р. Електронна комерція: сутність, функції, форми та сучасний стан. *Підприємництво, торгівля та біржова діяльність*. 2024. 6(276). С. 183–194. URL: https://eco-science.net/wp-content/uploads/2024/06/6.24._topic_Kyrylo-Ivanov-183-194.pdf (дата звернення: 13.04.2025).

15. MacDonald K. The Future Of Pharmaceutical E-Commerce. *Forbes Technology Council*. Sep 14, 2021. URL: <https://www.forbes.com/councils/forbestechcouncil/2021/09/14/the-future-of-pharmaceutical-e-commerce/> (дата звернення: 14.04.2025).

16. Jain V., Tadv S., Pawar S. A Review on the Pros and Cons of Online Pharmacies. *Journal of Applied Pharmaceutical Research*. 2017. 5 (1). 20–26. URL: <https://www.neliti.com/publications/320074/a-review-on-the-pros-and-cons-of-online-pharmacies#cite> (дата звернення: 14.04.2025).

17. Advantages and Disadvantages of E-Pharmacy. *Tiga Yealthcare Technologies*. URL: <https://www.tigahealth.com/advantages-and-disadvantages-of-e-pharmacy/30>. (дата звернення: 15.04.2025).

18. Зоїдзе Д. Р., Мороз С. Г. Аналіз переваг та недоліків інтернет-аптеки. *Підготовка спеціалістів фармації в рамках концепції «Навчання протягом життя (Life Long Learning)»: наука, освіта, практика : матеріали III наук.-практ. інтернет-конференція з міжнар. участю, присвячену 40-річчю заснування кафедри організації, економіки та управління фармацією, м. Харків, 23-24 жовт. 2024 р., м. Харків. Харків :*

НФаУ, 2024. С. 244–246.

19. Легальні інтернет-аптеки в Україні: все добре в теорії, але гірше — на практиці? *Щотижневик «Аптека»*. № 13 (1434). URL: <https://www.apteka.ua/article/690560> (дата звернення: 15.04.2025).

20. *The MEDICRIME Convention*. URL: <https://www.edqm.eu/en/the-medicrime-convention> (дата звернення: 17.04.2025).

21. *ASOP Global Foundation*. URL: <https://asopfoundation.pharmacy/> (дата звернення: 17.04.2025).

22. Pharmaceutical crime operations. *INTERPOL*. URL: <https://www.interpol.int/Crimes/Illicit-goods/Pharmaceutical-crime-operations> (дата звернення: 17.04.2025).

23. Online pharmacies must carry EU logo from 1 July 2015. *The Pharmaceutical Journal*. 16 June 2015. URL: <https://pharmaceutical-journal.com/article/news/online-pharmacies-must-carry-eu-logo-from-1-july-2015> (дата звернення: 17.04.2025).

24. Алешко Д., Малолітнев О. Дистанційна торгівля ліками: що варто взяти до уваги. *Щотижневик «Аптека»*. № 39 (1310). URL: <https://www.apteka.ua/article/612857> (дата звернення: 10.04.2025).

25. Демченко І. С. Дистанційна торгівля лікарськими засобами в Україні. *Часопис Київського університету права*. 2021. №4. С. 99–104. URL: <http://ir.library.nmu.com/bitstream/123456789/5038/1/DemchenkoDistanciynatorgivlyalikarskimyzasobamyvUkraini.pdf> (дата звернення: 10.04.2025).

26. Fialho de Oliveira R., Gonçalves Marconi B. E-commerce of medicinal products: global freedom or national restrictions? *Global Insight*. Monday 29 April 2024. URL: <https://www.ibanet.org/medicinal-ecommerce-global-restrictions> (дата звернення: 18.04.2025).

27. Симоненко К. Дослідження DS Smith: 84% європейських онлайн-ритейлерів відчули збільшення витрат на «останній милі» доставки. 10.04.2025. URL: <https://rau.ua/novyni/doslidzhennja-ds-smith-dostavki/> (дата

звернення: 18.04.2025).

28. 5 Challenges and Restrictions Holding Back Pharmaceutical Businesses in E-commerce + (Quick Fixes). *Anchanto*. URL: <https://anchanto.com/5-challenges-and-restrictions-holding-back-pharmaceutical-businesses-in-ecommerce-quick-fixes/> (дата звернення: 19.04.2025).

29. Salami Y. E-commerce In Healthcare. *Verpex*. September 7, 2024. URL: <https://verpex.com/blog/ecommerce-woocommerce-hosting/e-commerce-in-healthcare> (дата звернення: 19.04.2025).

30. Almeman A. The digital transformation in pharmacy: embracing online platforms and the cosmeceutical paradigm shift. *Journal Health, Populfion and Nutrition*. 2024. 43 (60). <https://doi.org/10.1186/s41043-024-00550-2>.

31. Hock C., Lee M., Chan L. Regulating Online Pharmacies and Medicinal Product E-Commerce. *Technical : Regulatory Issues*. November/december 2019. URL: https://www.ispe.gr.jp/ISPE/02_katsudou/pdf/202104_en.pdf (дата звернення: 19.04.2025).

References

1. Yulteva L. Pharma e-commerce – statistics & facts. *Statista*. Jan 15, 2025. URL: <https://www.statista.com/topics/6503/pharma-e-commerce/#topicOverview> (access date: 01.04.2025).

2. Heil T. Three reasons why Germany is in love with e-Pharmacy. *IQVIA*. Jul 25, 2023. URL: <https://www.iqvia.com/blogs/2023/07/three-reasons-why-germany-is-in-love-with-e-pharmacy> (access date: 01.04.2025).

3. Dmytryk K. E-commerce u farmatsevychnomu ryteili: svitovi trendy. *Shchotyzhnevyyk «Apteka»*. № 07 (1428). URL: <https://www.apteka.ua/article/687097> (access date: 06.04.2025).

4. Share of consumers purchasing pharmaceutical products online in 2nd quarter 2023, by select countries. *Statista*. Mar 24, 2025. URL:

<https://www.statista.com/statistics/1308246/share-shoppers-purchasing-pharmaceuticals-online-country/> (access date: 07.04.2025).

5. Share of consumers purchasing pharmaceutical products online worldwide in 2nd quarter 2023, by generational cohort. *Statista*. Mar 24, 2025. URL: <https://www.statista.com/statistics/1308279/consumers-purchasing-pharmaceuticals-online-generation/> (access date: 07.04.2025).

6. V Ukraini ofitsiino zapratsiuvaly onlain-apteki ta dostavka likiv. 14.10.2020. URL: https://glavcom.ua/economics/finances/v-ukrajini-ofitsijno-zapratsjuvali-onlajn-apteki-ta-dostavka-likiv-711223.html#google_vignette (access date: 08.04.2025).

7. Pro likarski zasoby: Zakon Ukrainy. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/123/96-%D0%B2%D1%80#Text> (access date: 10.04.2025).

8. Kyrychenko I. E-torhivlia likamy: obmezhennia poslableni, ale pryntsyp «nedozvolene zaboroneno» zalyshaietsia. *The Farma Media*. 16.05.2024. URL: <https://thepharma.media/uk/business/31332-e-torgovlya-lekarstvami-ogranicheniya-oslableny-no-princip-nerazresennoe-zapreshheno-ostaetsya-25012023> (access date: 10.04.2025).

9. Pro zatverdzhennia Litsenziinykh umov provadzhennia hospodarskoi diialnosti z vyrobnytstva likarskykh zasobiv, optovoi ta rozdribnoi torhivli likarskymy zasobamy, importu likarskykh zasobiv (krim aktyvnykh farmatsevychnykh inhrediiientiv): Postanova Kabinetu Ministriv Ukrainy vid 30.11.2016 № 929. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/929-2016-%D0%BF#Text> (access date: 10.04.2025).

10. E-commerce share in the pharmaceutical market in Ukraine from 2021 to 2026. *Statista*. Oct 28, 2024. URL: <https://www.statista.com/statistics/1305960/e-commerce-share-in-pharmaceutical-market-ukraine/> (access date: 06.04.2025).

11. Symonenko K. Vplyv viiny na internet-torhivliu: yak zminiuvatsia

onlain-prodazhi riteileriv protiahom I pivrichchia 2022 roku. 31.08.2022. URL: <https://rau.ua/novyni/vpliv-vijni-na-internet/> (access date: 12.04.2025).

12. V Ukraini planuiut zaboronyty onlain-broniuvannia likiv v aptekakh. 16.05.2024. URL: <https://sundries.ua/v-ukraini-planuiut-zaboronyty-onlajn-broniuvannia-likiv-v-aptekakh/> (access date: 12.04.2025).

13. Farmatsevychnyi rynek Ukrainy: aptechni prodazhi ta prohnozy. *Proxima Research*. 21.01.2025. URL: <https://proximaresearch.com/ua/en/news/ukrainian-pharmaceutical-market-pharmacy-sales-and-forecasts/> (access date: 12.04.2025).

14. Ivanov K. R. Elektronna komertsii: sutnist, funktsii, formy ta suchasnyi stan. *Pidpriemnytstvo, torhivlia ta birzhova diialnist*. 2024. 6(276). S. 183–194. URL: https://eco-science.net/wp-content/uploads/2024/06/6.24._topic_Kyrylo-Ivanov-183-194.pdf (access date: 13.04.2025).

15. MacDonald K. The Future Of Pharmaceutical E-Commerce. *Forbes Technology Council*. Sep 14, 2021. URL: <https://www.forbes.com/councils/forbestechcouncil/2021/09/14/the-future-of-pharmaceutical-e-commerce/> (access date: 14.04.2025).

16. Jain V., Tadv S., Pawar S. A Review on the Pros and Cons of Online Pharmacies. *Journal of Applied Pharmaceutical Research*. 2017. 5 (1). 20–26. URL: <https://www.neliti.com/publications/320074/a-review-on-the-pros-and-cons-of-online-pharmacies#cite> (access date: 14.04.2025).

17. Advantages and Disadvantages of E-Pharmacy. *Tiga Yealthcare Technologies*. URL: <https://www.tigahealth.com/advantages-and-disadvantages-of-e-pharmacy/30>. (access date: 15.04.2025).

18. Zoidze D. R., Moroz S. H. Analiz perevah ta nedolikiv internet-apteky. *Pidhotovka spetsialistiv farmatsii v ramkakh kontseptsii «Navchannia protiahom zhyttia (Life Long Learning)»: nauka, osvita, praktyka : materialy III nauk.-prakt. internet-konferentsiia z mizhnar. uchastiu, prysviachenu 40-richchiiu zasnuvannia*

kafedry orhanizatsii, ekonomiky ta upravlinnia farmatsiieiu, m. Kharkiv, 23-24 zhovt. 2024 r., m. Kharkiv. Kharkiv : NFaU, 2024. S. 244–246.

19. Lehalni internet-apteky v Ukraini: vse dobre v teorii, ale hirshe — na praktytsi? *Shchotyzhnevyk «Apteka»*. № 13 (1434). URL: <https://www.apteka.ua/article/690560> (access date: 15.04.2025).

20. *The MEDICRIME Convention*. URL: <https://www.edqm.eu/en/the-medicrime-convention> (access date: 17.04.2025).

21. *ASOP Global Foundation*. URL: <https://asopfoundation.pharmacy/> (access date: 17.04.2025).

22. Pharmaceutical crime operations. *INTERPOL*. URL: <https://www.interpol.int/Crimes/Illicit-goods/Pharmaceutical-crime-operations> (access date: 17.04.2025).

23. Online pharmacies must carry EU logo from 1 July 2015. *The Pharmaceutical Journal*. 16 June 2015. URL: <https://pharmaceutical-journal.com/article/news/online-pharmacies-must-carry-eu-logo-from-1-july-2015> (access date: 17.04.2025).

24. Aleshko D., Malolitnev O. Dystantsiina torhivlia likamy: shcho varto vziaty do uvahy. *Shchotyzhnevyk «Apteka»*. № 39 (1310). URL: <https://www.apteka.ua/article/612857> (access date: 10.04.2025).

25. Demchenko I. S. Dystantsiina torhivlia likarskymy zasobamy v Ukraini. *Chasopys Kyivskoho universytetu prava*. 2021. №4. S. 99–104. URL: <http://ir.librarynmu.com/bitstream/123456789/5038/1/DemchenkoDistanciynatorgivlyalikarskimyzasobamyvUkraini.pdf> (access date: 10.04.2025).

26. Fialho de Oliveira R., Gonçalves Marconi B. E-commerce of medicinal products: global freedom or national restrictions?. *Global Insight*. Monday 29 April 2024. URL: <https://www.ibanet.org/medicinal-ecommerce-global-restrictions> (access date: 18.04.2025).

27. Symonenko K. Doslidzhennia DS Smith: 84% yevropeiskyykh onlain-ryteileriv vidchuly zbilshennia vytrat na «ostannii myli» dostavky. 10.04.2025.

URL: <https://rau.ua/novyni/doslidzhennja-ds-smith-dostavki/> (access date: 18.04.2025).

28. 5 Challenges and Restrictions Holding Back Pharmaceutical Businesses in E-commerce + (Quick Fixes). *Anchanto*. URL: <https://anchanto.com/5-challenges-and-restrictions-holding-back-pharmaceutical-businesses-in-ecommerce-quick-fixes/> (access date: 19.04.2025).

29. Salami Y. E-commerce In Healthcare. *Verpex*. September 7, 2024. URL: <https://verpex.com/blog/ecommerce-woocommerce-hosting/e-commerce-in-healthcare> (access date: 19.04.2025).

30. Almeman A. The digital transformation in pharmacy: embracing online platforms and the cosmeceutical paradigm shift. *Journal Health, Populftion and Nutrition*. 2024. 43 (60). URL: <https://doi.org/10.1186/s41043-024-00550-2> (access date: 19.04.2025).

31. Hock C., Lee M., Chan L. Regulating Online Pharmacies and Medicinal Product E-Commerce. *Technical : Regulatory Issues*. November/december 2019. URL: https://www.ispe.gr.jp/ISPE/02_katsudou/pdf/202104_en.pdf (access date: 19.04.2025).